

Вікторія Полянська

МЕДІАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ГАРМОНІЗАЦІЇ
ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Досліджується медіація як узгоджувальний механізм політичної комунікації та політичного дискурсу. Особлива увага приділяється дослідженню медіації в ситуаціях політичних конфліктів, а також політичної кризи. Сформульовано поняття гармонізації політичних відносин у політичному процесі.

Ключові слова: політична медіація, політичний дискурс, політична згода, політичний конфлікт, політична криза, політична гармонія, гармонізація політичних відносин.

Polyanska V.Y. The mediation of the political conflicts as an instrument of the political relations harmonization.

The consensual aspects of the political communication and the political discourse are conducted and it's formulated as the mediation. The special attention is paid to researching of the mediation in political conflicts and political crisis. The notion of the political relations harmonizing is defined.

Key words: *political mediation, political discourse, political consensus, political conflict, political crisis, political harmony, harmonizing of the political relations.*

Проблеми політичного спілкування в сучасній Україні пов'язані зі ступенем ефективності процесів досягнення взаємовигідних угод між політичними суб'єктами, довгостроковістю, виконуваністю, соціальною значущістю та прозорістю цих угод. В реальному часі ми можемо спостерігати, як процес спілкування, дискусії, обговорення, дебатів та інших форм реалізації політичного дискурсу стає передумовою або навіть причиною соціального напруження, його ескалації та загострення. Звичайне ток-шоу спричиняє суспільні обговорення певної проблематики, політичний конфлікт реалізується в комунікативному просторі із залученням широких верств населення. Політичний конфлікт може, в свою чергу, перекидатися на соціальну, культурну, конфесійну, етнічну та інші сфери, а також викликати реальні зіткнення людей, де можливими стають людські жертви. До того ж, соціальне напруження, яке поширюється через механізми політичної комунікації, справляє певний вплив на економічну сферу, сферу соціальних та міжособистісних відносин.

Неефективність політичного спілкування в умовах реального політичного конфлікту, підміна дискусії квазіспілкуванням та шоу [1] спричиняють невіршеність політичного конфлікту та розгортання політичної кризи. Політична криза, в свою чергу, означає зупинку у функціонування політичних інститутів або їх неефективне функціонуванні, а також розрив давніх зв'язків та відносин, руйнування норм та правил політичного життя.

Ця стаття має на меті привернути увагу до проблеми ефективності політичного спілкування в рамках концепту гармонізації політичних відносин, одним з провідних механізмів якого виступає медіація.

Проблематика медіацій досліджується в рамках юридичної та економічної наук, психології, педагогіки, міжнародних відносин. У сфері політичної комунікації медіація розглядається як один із способів врегулювання, узгодження політичного конфлікту за особливої процедури, подібної до політичних переговорів. Поняття, структура, типи та техніки медіації досліджуються, зокрема, в роботах Х.Бесемера, П.Бірюкова, Ф.Ломанна, М.Пель, А.Хертель, І.Лукашука, Г.Шварца та інших спеціалістів з міжнародного та інших видів права, психології, комунікації, дипломатії.

Поняття «політичної гармонії» в сучасній українській політичній науці вкрай рідко вживане. Зокрема, різні аспекти гармонії та гармонізації політичних відносин досліджуються в працях, присвячених як проблемам політичної естетики та естетики політичної влади (К.Сатрвелл, В.Бушанський, Дж.Лоолер, Х.Арендт, Р.Харіман), так і спеціальним аспектам політичної науки, орієнтованим на концепції «балансу сил», «балансу інтересів», «вічного миру» в міжнародних відносинах (І.Кант, О.Баталов, П.Циганков), «злагоди» та «згоди» в політичних відносинах (Л.Козер, О.Здравомислов) тощо.

Політичні відносини – це поняття, яке охоплює широкий спектр динамічних взаємодій між політичними суб'єктами та політичними акторами і характеризує зміст та основні параметри політичної системи. Політичні відносини є центральним концептом політико-естетичного підходу до аналізу політичних процесів та феноменів. У рамках такого підходу розглядається можливість дослідження політичних явищ та процесів крізь призму естетичних категорій, зокрема гармонії/дисгармонії. Отже, політичні відносини можуть бути розглянуті як гармонійні та дисгармонійні.

Тут слід окремо зазначити, що синонімом естетичної категорії «гармонії» може бути концепція «політичної згоди», прийнятої в конфліктологічній парадигмі [2]; концепція «динамічної стабільності», що застосовується до політичної системи синергетикою та власне системним підходом [3; 4]; концепція «балансу сил» та «балансу інтересів», яка є досить вживаною в теорії міжнародних відносин, а також у теорії державної політики [5]. Тож, термін «гармонія» щодо

політичних відносин означає такий їх стан, за якого наявною є політична згода та/або злагода між політичними акторами, що характеризується балансом сил та інтересів, а останні ефективно реалізуються в рамках динамічної стабільної політичної системи.

Протилежним терміном щодо «гармонії», за логікою, має бути «дисгармонія», тобто такий стан політичних відносин, за якого політичні актори перебувають у стані конфліктної або кризової взаємодії, яка здійснюється хаотично та неефективно, справляючи тим самим дестабілізаційний вплив на політичну систему. В стані дисгармонії політичних відносин інтереси політичних акторів не можуть бути збалансованими, оскільки один або декілька з них мають значну перевагу у політичних ресурсах (силі).

Політичні відносини в сучасному світі, на думку дослідників політичних комунікацій, протікають головним чином у просторі політичного дискурсу, де і розгортаються політичні конфлікти, кризи, інформаційні війни і т.д. Оскільки комунікація є основним способом зв'язку політичного актора із зовнішнім світом, саме комунікативними засобами, тобто через виступи, промови, дебати, дискусії та навіть політичні ток-шоу реалізується політична дія і, власне, політичні відносини. І саме політична комунікація містить необхідні інструменти для гармонізації та дисгармонізації політичних відносин, тобто механізми врегулювання/підбурення політичних протиріч, збалансування/розбалансування політичних інтересів, політичних сил у політичній системі. Наприклад, політичний конфлікт у парламенті за участі народних обранців, який транслюється на всю країну, може призвести до ескалації цього конфлікту, переведення його з політичної в соціальну, виробничу, релігійну або етнічну площину [6]. Невирішений же політичний конфлікт призводить до політичної кризи, де політичні відносини та зв'язки взагалі розриваються, політичні інститути та навіть сама політична система перестають ефективно функціонувати.

У термінах політичного дискурсу гармонійні відносини між політичними акторами можна визначити, таким чином, як узгоджені, врегульовані, консенсусні, тоді як протилежністю їм є конфліктні, кризові відносини, відносини, що містять суттєві протиріччя, які і провокують конфлікти як зіткнення політичних інтересів. Для узгодження політичних інтересів використовуються засоби політичного спілкування, які мають форму політичної дис-

кусії, діалогу, переговорів. Отже, успішне врегулювання політичних інтересів та їх гармонізація можливі дискурсивними засобами в рамках політичного спілкування.

Найбільш відомими та ефективними інструментами політичного спілкування можна назвати професійні політичні переговори та політичну медіацію. Врегулювання політичних конфліктів та криз за допомогою переговорів та медіації в сучасному світі є чи не найбільш запитаними способами політичних відносин, що приносять видимі результати. Так звана «справедлива» модель переговорів передбачає умови добровільності та самовизначення політичних акторів, які мають максимальну автономію у прийнятті рішень. «Тому модель прямих переговорів являє собою бажаний всіма сторонами і, як правило, найбільш розумний інструмент політичного розв'язання конфлікту» [7, с.121].

Виходячи з класичних інтерпретацій медіології, можна говорити про медіацію як мистецтво посередництва у процесі врегулювання політичного конфлікту або кризи. Режі Дебре, досліджуючи способи передачі інформації та знань у рамках медіології, зазначає: «Медіолог – друг художників та противник естетиків» [8, с.108]. «Нічого дивного в тому, що поети та представники пластичних мистецтв – в режимі інтуїції – були та залишаються піонерами медіологічної чуттєвості (яка руйнує ієрархії та здійснює поздовжній розріз крізь поля)...» [8, с.109]. Медіолог має справу із відстороненою передачею інформації, знань та смислів. Медіатор же організує простір інформаційного обміну через роботу з інформацією та смислами, нівелюючи відмінності та протиріччя у спілкуванні, опосередковуючи комунікацію для прийняття конкретного рішення. І перша, і друга діяльність знаходяться на межі із мистецтвом по суті.

Значимо, що паралелі між медіацією та гармонізацією як способами впливу на політичну сферу пов'язані сутнісно так, як пов'язані політика та мистецтво. Жиль Дельоз, зокрема, вказує на зв'язок політики та мистецтва в процесі передачі соціально значущої інформації [9]. Про це свідчить і робота класика дипломатичних переговорів А.Пеке «Роздуми над мистецтвом переговорів» [10]. До речі, А.Пеке ще в 18-му столітті писав про необхідність «прививати смак» суспільству до ведення переговорів, формування культури політичних переговорів та спілкування взагалі.

У загальному розумінні медіація – це: «процедура примирення конфліктуючих сторін шляхом їх вступу у добровільні переговори в присутності нейтральної особи – медіатора (посередника), з метою досягнення взаємопорозуміння та прийняття взаємоприйнятних рішень, які вирішують конфліктну ситуацію» [11].

Мистецтво медіації – це не лише мистецтво дипломатії або міжнародних переговорів [12], це процес організації такої дискурсивної практики між сторонами політичного конфлікту, коли політичні протиріччя ефективно розв'язуються, рішення конфлікту не нав'язується однією зі сторін або третьою стороною, а знаходиться сторонами у добровільному порядку з урахуванням їх специфіки. Звичайно, це ефективна медіація є можливою за умови розуміння та популяризації такого методу організації політичного спілкування.

Для сучасної України особливо гостро стоїть проблема балансу політичних інтересів та сил, а також налагодження політичного діалогу, який передбачає взаємні гарантії реалізації політичних інтересів усіх задіяних у політичних конфліктах сторін. Гармонізація політичних відносин не в останню чергу може бути досягнута у разі застосування новітніх методів врегулювання політичних конфліктів та організації політичного спілкування. Фактично, діалогізація, переговори та медіація в політичному спілкуванні у разі їх професійної організації та введенні в широку практику на всіх рівнях влади та громадянського суспільства здатні дати плоди у вигляді консенсусу, узгодженості та довгостроковості політичних відносин, а одночасно конструктивному розв'язанні політичних конфліктів та протиріч. Ефективна медіація має результатом довгострокові домовленості, які сторони конфлікту поважають та готові виконувати, відчуваючи, що їхні інтереси та суверенність враховані та поважаються незалежно від політичних уподобань.

Безліч прикладів неефективної політичної комунікації між політичними суб'єктами в Україні наводять на висновки щодо необхідності зміни ставлення до процесів політичного спілкування (діалог, обговорення, дискусії, переговори, обговорення, слухання, дебати і т.д.). Тож, як практичну рекомендацію, пропонуємо звернутися до інституту професійної медіації. На рівні суспільства, на нашу думку, доцільно звернутися до можливості використання інституту медіаторів у процесах політичного спілкування.

Сам по собі цей інститут передбачає суспільне розуміння призначення медіації, її цінність та ефективність з погляду гармонізації політичних відносин. Можливість узгодження політичних інтересів та досягнення гармонійної взаємодії політичних акторів вбачається нам можливим лише за умови особливого підходу до освіти та виховання медіаторів, що мають здійснюватися за принципами професіоналізму, патріотизму, порядності та поваги в широкому смислі.

Це також означає, що медіація може бути пристосована і органічно вплетена в наявні моделі політичного спілкування в тому разі, коли функції медіатора бере на себе особа, яка має політичну владу або державницькі повноваження [13]. Така медіація буде ефективною лише в разі вміння такого медіатора «на вимогу» щодо врегулювання політичних конфліктів.

Проблема гармонізації політичних відносин через медіацію як форму організації політичного спілкування містить такі аспекти: по-перше, політичні конфлікти та кризи є нормальними явищами та процесами суспільного та політичного життя, які стають ознаками розвитку політичної системи. Знання сутності конфлікту та кризи дозволяє керувати ними та / або їх потенційними наслідками. Як політичний конфлікт, так і політична криза є небезпечними та руйнівними не самі по собі, а лише в тому разі, коли їх неправильно досліджувати, дозволити деструктивному началу стихійно руйнувати відносини між людьми та групами.

По-друге, до позитивних функцій конфлікту належать [14]: 1) функція емоційної розрядки; 2) пізнавальна та комунікативна функції; 3) умови для розв'язання проблеми, що лежить в основі конфлікту, а також потенціал для розвитку та вдосконалення системи, можливість оминати крах системи.

По-третє, політична криза – це завжди сигнал для системи про необхідність кардинальних змін у політичних відносинах, їх дисгармонійний стан. Одночасно, стан політичної кризи характеризується відмиранням старого, недіючого в параметрах системи, а також розривом відносин, норм та моделей поведінки, що віджили себе. В той же час, кризовий стан передбачає наявність сильного емоційного накалювання, в якому старі політико-культурні установки, а іноді і цінності, «переплавляються» на нові, завдяки чому політична система оновлюється, тобто розвивається.

В умовах тотального впливу засобів масової інформації на людську свідомість, в епоху інформаційних війн політичний конфлікт та криза можуть бути цілеспрямовано спровоковані, сконструйовані, тобто не мати реальної проблеми в своїй основі. В цьому разі предмет конфлікту, наприклад, може бути надуманим, перебільшеним або взагалі вдаваним, навіяним ЗМІ [15]. За таких умов медіація, з одного боку, є більш ускладненою, оскільки існує політичний суб'єкт, якому вигідний сам по собі політичний конфлікт, а з іншого боку, саме медіація як форма організації політичного спілкування може стати ефективним способом узгодження інтересів та гармонізації політичних відносин.

По-четверте, медіація вимагає добровільної участі в цьому процесі, готовності узгоджувати свої інтереси з інтересами інших сторін, навіть якщо вони найлютіші ідеологічні опоненти. Це можливо, знову ж таки, за умови розуміння принципів та призначення медіації, а також за наявності політичної волі до узгодженості та встановлення балансу сил у політичних відносинах, що і є параметрами політичної гармонії.

У цілому, медіацію як технологію організації політичного спілкування слід не лише ґрунтовно досліджувати, її треба вивчати, її слід популяризувати на рівні влади та громадянського суспільства саме тому, що принципи медіації відповідають принципам гармонійних політичних відносин: узгодженість інтересів, динамічна та ефективна взаємодія між всіма носіями політичних інтересів, довгостроковість досягнутих угод, добровільність у їх виконанні, «баланс сил» між політичними акторами тощо.

Гармонізація політичних відносин передбачає гармонізацію відносин між політичними інститутами та громадянським суспільством. Саме тому медіацію не можна зводити до формальних або ритуальних процедур, навпаки – медіація має залишатися неформальною формою участі/координації/ посередництва суспільства, вчених, експертів під час розв'язання проблем, що мають соціальне значення.

1. Поцелуев С. П. Политические парадиагоги: монография / С. П. Поцелуев. – Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2008. – 392 с.

2. Здравомыслов А.Г. Социология конфликтов / О.Здравомыслов. – М.: Аспект Пресс, 1996.
3. Василькова В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: Синергетика и теория социальной самоорганизации / В.В.Василькова. – СПб.: Лань, 1999.
4. Моисеев Н.Н. Универсум. Информация. Общество / М.Моисеев. – М.: Устойчивый мир, 2001.
5. Цыганков П.А. Глава 6. Международная система. Типы и структуры международных систем / П.Цыганков // Теория международных отношений. – М.: Гардарики, 2003. – С. 183.
6. Шварц Г. Управление конфликтными ситуациями: Диагностика, анализ и разрешение конфликтов / Г.Шварц. – СПб.: Издательство Вернера Регена, 2007. – С. 296.
7. Бесемер Х. Медиация. Посредничество в конфликтах; [пер.с нем. Н.В.Маловой] / Х.Бесемер. – Калуга: Духовное познание. – 2004. – 176 с.
8. Дебре Р. Введение в медиологию; [пер.с франц. Б.М.Скуратова] / Р.Дебре. – М.: Праксис, 2010. – 368 с.
9. Делёз Ж. Переговоры; [пер.с фр. В.Ю.Быстрова] / Ж.Делёз. – СПб: Наука. – 2004. – 232 с.
10. Пеке А. Рассуждение об искусстве переговоров; [пер.с франц. Л.А. Сифуровой] / А.Пеке. – М.: Научная книга, 2004. – 190 с.
11. Литвинов А. Основной курс медиации / О.Литвинов. – М.: ГОУ «МАРТИР», 2011. – 180 с.
12. Лукашук И.И. Дипломатические переговоры и принимаемые на них акты / И.Лукашук. – М.: NOTA VENE, 2004. – 144 с.
13. Хертель А. фон. Профессиональное разрешение конфликтов: Медитивная компетенция в Вашей жизни / А. фон Хертель. – СПб.: Издательство Вернера Регена, 2007. — С. 272.
14. Козер Л. Функции социального конфликта; [пер. с англ.] / Козер Л. – М., 2000.
15. Стацевич Е. Манипуляции в деловых переговорах: Практика противодействия/ Екатерина Стацевич, Кирилл Гуленков, Ирина Сорокина. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. –138 с.